

FOTOGRAFIJA KAO POVIJESNI IZVOR U PROJEKTU „ZAGREBAČKA INDUSTRIJSKA BAŠTINA: POVIJEST, STANJE, PERSPEKTIVE”

mr.sc. GORAN ARČABIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

1 O učinku industrijalizacije na predindustrijska društva i na krajolik te o sporosti prepoznavanja nasljeđa industrijskog doba kao povijesne, kulturne, arhitektonske i tehničke vrijednosti vidjeti, primjerice: Neil Cossons, „Why preserve the industrial heritage?”, u: *Industrial Heritage Re-tooled: The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation*, ur. James Douet (Lancaster: TICCIH: Carnegie Publishing, 2012.), 6-16.

2 Goran Arčabić, „Museum Project Zagreb Industrial Heritage: History, State of Affairs, Outlook: an Impetus for Raising the Awareness of Industrial Legacy”, u: *Monographic Publications of ICOMOS Slovenia 02: Protection and Reuse of Industrial Heritage: Dilemmas, Problems, Examples*, ur. Sonja Ifko i Marko Stokin (Ljubljana: ICOMOS Slovenija, 2017), 108.

3 O prepoznavanju industrijskog nasljeđa, sustavu zaštite te učinku propisanih zaštitnih mjera za povijesne industrijske građevine vidjeti: Goran Arčabić, *Industrijski centar države: Zagrebačka industrijska baština 1918. – 1941.* (Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2018.), 74-86; Goran Arčabić, *Vrijeme giganata: Planska industrijalizacija i nasljeđe 1947. – 1952.* (Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2018.), 90-94.

4 Detalje o aktivnostima vidjeti u: Goran Arčabić, „Museum Project Zagreb Industrial Heritage: History, State of Affairs, Outlook”, 109-110.

5 Goran Arčabić, „Predgovor”, u: *Fotografija industrije II: Izložba studentskih radova Diplomskog studija fotografije Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu*, ur. Goran Arčabić i Iva Prosoli (Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2016.), 4.

6 Vidjeti: Goran Arčabić i Mirna Meštrović, ur., *Rethinking Industrial Sites: Stručno-znanstvena analiza prostornih mogućnosti kompleksa nekadašnje Gradske klaonice i stočne tržnice u Zagrebu* (Zagreb: Muzej grada Zagreba: Grad Zagreb, Gradski ured za stratejsko planiranje i razvoj grada, 2015.), 6-7.

O projektu

Od 2009. do 2018. Muzej grada Zagreb provodio je projekt *Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive*. Autorski tim projekta polazio je od pretpostavke da je industrijalizacija bila ključni pokretač globalnih ekonomskih i društvenih promjena u posljednja dva i pol stoljeća te pokretač modernizacije na europskoj periferiji u drugoj polovici 19. i u dijelu 20. stoljeća.¹ U tom procesu neujednačenog intenziteta Zagreb je prepoznat kao jedno od središta industrijskog poduzetništva na europskom jugoistoku. Povod za pokretanje projekta bila je želja za razumijevanjem složenosti i posebnosti fenomena industrijalizacije i svijest o potrebi promjene odnosa prema nasljeđu povezanom s industrijalizacijom.²

Glavni ciljevi projekta bili su podići svijest javnosti o važnosti industrijskog nasljeđa, promovirati i prezentirati industrijsku baštinu te poticati promišljanje o modelima upravljanja i korištenja povijesnih industrijskih sklopova i građevina s baštinskim obilježjima.³ Ciljevi su realizirani različitim aktivnostima, što je podrazumijevalo:

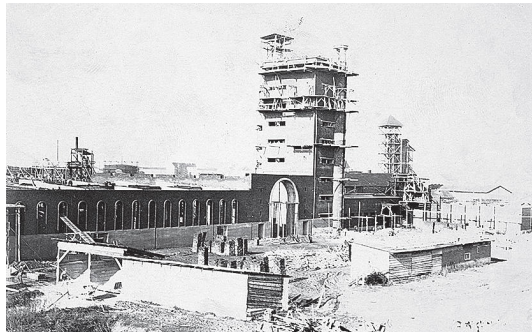
- istraživanje, interpretaciju i prezentiranje arhivskoga gradiva i građe muzejskih zbirki putem studijskih izložaba
 - organiziranje edukativnih i informativnih izložaba
 - razmjenu znanja i iskustava te usporedbu domaćega i inozemnih sustava zaštite povijesnoga industrijskog nasljeđa putem organiziranih stručnih skupova, radionica, savjetovanja, javnih predavanja i gostujućih izložaba
 - institucionalnu suradnju, suradnju s udrugama građana i suradnju s lokalnom zajednicom
 - organiziranje međunarodnih radionica u suradnji s visokoškolskim ustanovama, na kojima su prezentirane ideje o mogućoj prenamjeni nekorištenih povijesnih industrijskih sklopova
 - dodir s baštinom putem vođenih obilazaka povijesnih industrijskih lokaliteta te otvaranje pristupa dijelu dotad nepristupačnih povijesnih lokacija.⁴
- Do završetka projekta 2018. realizirane su tri studijske izložbe, dva međunarodna stručna simpozija te 20-ak drugih aktivnosti (radionica, javnih predavanja, gostujućih izložaba, informativnih i edukativnih izložaba).

Ostvarena je suradnja s Katedrom za fotografiju Odsjeka snimanja Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu, čiji su studenti dva puta izradili umjetničke projekte inspirirane industrijskim nasljeđem koji su potom prezentirani na skupnim izložbama.⁵ Iskorak od uobičajene muzejske prakse bila je međunarodna radionica za izradu idejnih rješenja prenamjene sklopa Gradske klaonice i stočne tržnice u Zagrebu, u koju su kao partneri bili uključeni arhitektonski fakulteti iz Zagreba, Ljubljane, Novog Sada i Sarajeva. Radionica je rezultirala izložbom studentskih radova, publikacijom i dodjelom nagrada najboljim radovima.⁶ U sklopu projekta objavljena su dva recenzirana kataloga (autorske knjige) te desetak drugih publikacija.

Metodologija i izvori

Premda projekt *Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive* nije pretendirao biti kvalificiran kao znanstveni, u istraživanju i interpretaciji spoznaja primijenjena je metodologija historiografije.⁷ To je podrazumijevalo korištenje različitih izvora. Na početku postupaka kritičke evaluacije i interpretacije arhivsko gradivo i dokumentacija iz zbirki muzejskih ustanova te fotografije i filmovi tretirani su kao spoznajno potencijalno jednako vrijedni.⁸ Istraživano je gradivo u fondovima Državnog arhiva u Zagrebu, Hrvatskoga državnog arhiva i glavnog arhiva tvornice *Končar* (nekad *Rade Končar*) te građa zbirki Muzeja grada Zagreba, Hrvatskoga povijesnoga muzeja, Hrvatskoga željezničkog muzeja, Gliptoteke HAZU, Ministarstva kulture Republike Hrvatske i privatnih posuditelja, kao i gradivo Hrvatskoga filmskog arhiva. Vizualni izvori percipirani su kao važni već u početku procesa istraživanja jer se računalo i na njihov interpretacijski odnosno izložbeni potencijal.⁹

U arhivima i muzejima istraživani su povijesna građevinska dokumentacija, dokumenti važni za povijest planiranja prostornog razvoja Zagreba, karte i mape, dokumenti o radu tijela lokalne uprave povezanih s planiranjem razvoja industrije i s izgradnjom komunalnog sustava, fotografska građa i filmski zapisi. Iz tih su izvora dobivene informacije o prostornom razvoju nekadašnjih dijelova Zagreba, o procesu industrijalizacije, o arhitektonskim projektima, o primijenjenim tehnikama gradnje industrijskih građevina, o tehnološkom razvoju

i o uvjetima rada u tvornicama. Dio spoznaja stečen na navedene načine upotpunjavan je usporedbom informacija iz dokumentacijskih izvora sa stanjem na terenu. To je podrazumijevalo obilazak odabranih povijesnih lokaliteta te snimanje i bilježenje izgleda i stanja građevina radi utvrđivanja autentičnosti provedbe izvedbenih projekata i naknadnih izmjena koje nisu zabilježene u dostupnoj dokumentaciji. Kako je projekt provodila muzejska institucija, primarni medij za prezentaciju spoznaja i zaključaka, odnosno za prenošenje poruka javnosti bile su studijske izložbe.

Povijesne fotografije činile su najbrojniju skupinu predmeta izloženih na studijskim izložbama *Modernizacija na periferiji Carstva* (Muzej grada Zagreba, 26. siječnja – 25. travnja 2010.), *Industrijski centar države* (Muzej grada Zagreba, 16. listopada 2012. – 13. siječnja 2013.) i *Vrijeme giganata* (Muzej grada Zagreba, 22. prosinca 2016. – 12. ožujka 2017.), kojima je obuhvaćeno razdoblje od početka 1860-ih do sredine 1950-ih godina. Za ostvarivanje ciljeva projekta fotografije su upotrebljavane i u promidžbene svrhe, reproducirane su u publikacijama, a u digitalnim su presnimkama prikazivane na javnim predavanjima i na radionicama koje su rezultirale izložbama umjetničkih projekata studenata fotografije i idejnih projekata studenata arhitekture.

Upotreba fotografije kao povijesnog izvora

Na samom početku istraživanja fotografija je služila za prepoznavanje i inicijalnu procjenu značenja pojedinog pogona te za selekciju povijesnih sklopova koji su potom bili detaljno istraženi. Pojednostavnjeno, fotografije su poslužile kao početni filtar za daljnje prikupljanje informacija. Takav je pristup odabran jer su do Drugoga svjetskog rata brojne obrtničke radionice u opisu svoje djelatnosti rabile naziv „tvornica“, a dio njih je na taj način bio označen i na povijesnim kartama. U nastavku istraživanja odabranih povijesnih sklopova slijedio je uvid u građevinsku dokumentaciju u arhivima te obilazak terena, izrada bilježaka i fotografija trenutnog stanja građevina. Za potrebe studijskih izložaba i publikacija lokacije odabranih povijesnih sklopova mapirane su na digitalni ortofoto Zagreba (riječ je o snimci iz 2018., a korištene su i snimke nastale prije te godine). Rezultat toga bili su dokumenti u obliku elaborata o tijeku izgradnje, povijesnome i tehnološkom razvoju pojedinih tvor-

sl.1. Sklop Gradske klaonice u izgradnji, Zagreb, 1930./31., vlasnik: Muzej grada Zagreba

sl.2. Stambene zgrade za radnike Tvornice Rade Končar (Pupinovo naselje), Zagreb, 1948., vlasnik: Arhiv Končar

nica te o sustavu njihove zaštite i trenutačnom stanju građevina.

Kada je riječ o lociranju povijesnih sklopova i građevina te o prepoznavanju arhitektonskih obilježja i usporedbi sačuvane dokumentacije s izvedenim stanjem, fotografija je bila primarni izvor. Pri lociranju i mapiranju industrijskih pogona informacije s fotografija kombinirane su s informacijama iz povijesnih karata, urbanističkih planova, skica i parcijalnih prostornih regulacija. Za potrebe projekta korišteni su svi temeljni dokumenti za urbanističko planiranje Zagreba izrađeni od 1865. do 1971. godine.

Za temeljitu rekonstrukciju tijeka izgradnje sklopova, kao i za njihovu evaluaciju, bila je neizostavna usporedba fotografija i povijesne građevinske dokumentacije. Ako je građevinska dokumentacija bila fragmentarno sačuvana, fotografija je bila ključno polazište za otkrivanje izgleda pojedinih industrijskih građevina i za projekciju odnosa volumena u prostoru. Takav je primjer arhivska dokumentacija u kojoj su sačuvani tlocrti, ali nedostaju presjeci i nacrti pročelja. U primjerima u kojima građevinska dokumentacija nije bila cjelovito sačuvana, fotografija je korištena i za izradu maketa industrijskih građevina koje su poslužile kao muzeografska pomagala na studijskim izložbama.

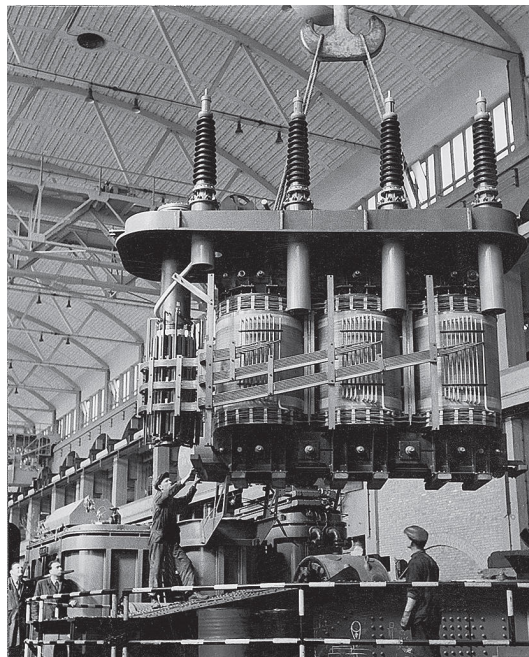
Fragmentarno sačuvana dokumentacija nije omogućavala potpunu rekonstrukciju tijeka gradnje industrijskog sklopa Gradske klaonice i stočne tržnice u Zagrebu s kraja 1920-ih i početka 1930-ih godina. Stoga je za potrebe kataloga koji je pratio studijsku izložbu izrađen elaborat o toj zaštićenoj povijesnoj cjelini, pri čemu su korišteni različiti izvori kako bi se dosegla potrebna spoznajna razina. Informacije dobivene iz nacrti nastalih dva desetljeća nakon izgradnje sklopa bilo je potrebno dopuniti informacijama iz drugih arhivskih fondova, iz objavljenih izvora, iz karata i prostornih regulacija te ih usporediti s fotografijama snimanim tijekom izgradnje sklopa i puštanja klaonice u rad. Na taj su način detaljno rekonstruirani povijest gradnje i izvorni izgled građevina.¹⁰

7 Goran Arčabić, „Museum Project Zagreb Industrial Heritage: History, State of Affairs, Outlook”, 108-109.

8 Usporediti: Mirjana Gross, *Suvremena historiografija: Korijeni, postignuća, traganja* (Zagreb: Novi Liber: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1996.), 384-388.

9 O korištenju vizualnih izvora u historiografskoj praksi usporediti: Peter Burke, *Očevid: Upotreba slike kao povijesnog dokaza* (Zagreb: Izdavnja Antibarbarus, 2003), 7-8.

10 Vidjeti: Goran Arčabić, *Industrijski centar države*, 100-107.

sl.3. Detalj iz proizvodnje transformatora u Tvornici *Rade Končar*, Zagreb, 1954., vlasnik: Muzej grada Zagreba

sl.4. Tvornica *Braća Ševčik*: poslovna zgrada, Zagreb, 1936., vlasnik: Muzej grada Zagreba

Fotografije nastale tijekom kasnih 1940-ih i ranih 1950-ih godina bile su neizostavne pri izradi elaborata o tvornici i naselju *Rade Končar* na Trešnjevci te o tvornici *Jedinstvo* u Jankomiru, kao i o početku razvoja naselja Gajnice. Za tu namjenu primarno je obavljeno istraživanje dokumentacije u arhivima. No učestale izmjene programa gradnje, reorganizacije gradilišta i promjene prioriteta gradnje između 1947. i 1952. otežavale su spoznaju o tijeku izgradnje navedenih tvornica i radničkih naselja koja čine jezgru današnjeg Voltina naselja, odnosno Gajnica. Uz dio objavljenih izvora, fotografije su bile presudne za rekonstruiranje povijesti razvoja prostora te za praćenje izmjena idejnih rješenja te *ad hoc* izmjena izvedbenih rješenja za gradilištima tvornica i naselja.¹¹

Povijesne su fotografije bile presudne i za prepoznavanje, utvrđivanje i obrazlaganje vrijednosti industrijskih sklopova i građevina prezentiranih na izložbama i u publikacijama. Fotografija je bila nezaobilazna i pri ispitivanju učinka propisanih zaštitnih mjera na povijesne industrijske sklopove te pri argumentiranju propusta u sustavu zaštite.¹²

Objavljeni izvori i fotografije korišteni su u projektu *Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive* i za istraživanje proizvodnih programa tvornica metaloprerađivačke industrije i elektroindustrije tijekom kasnih 1940-ih i prve polovice 1950-ih godina. Iz tih su fotografija iščitane informacije o industrijskom dizajnu, izgledu i kvaliteti proizvoda.

Doprinos projekta determiniranju sadržaja i vremena nastanka fotografija u muzejskim zbirkama i arhivskim fondovima

Istraživanja arhivskoga gradiva za potrebe studijskih izložaba i publikacija objavljenih u sklopu projekta *Zagre-*

bačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive omogućila su preciznu sadržajnu determinaciju i datiranje fotografija koje su korištene kao povijesni izvor. Takav istraživački pristup potvrdio je važnost uzajamnog korištenja i povezivanja informacija iz različitih izvora pri pokušaju stvaranja cjelovite spoznaje o procesu industrijalizacije i industrijskom nasljeđu.

Navedeno potvrđuje i mikrohistorijsko istraživanje poduzeto za potrebe izrade elaborata o povijesti tvornice *Braća Ševčik*. Istraživanje je omogućilo preciznu vremensku determinaciju serije fotografija tog industrijskog sklopa koju je Muzej grada Zagreba otkupio 2000. godine. Povijest izgradnje obrtničke radionice, koja je između 1928. i 1936. prerasla u industrijski pogon, bio je iznimno složen.¹³ Detaljna analiza sačuvane građevinske dokumentacije u Državnom arhivu u Zagrebu i u Hrvatskome državnom arhivu omogućila je rekonstrukciju tijekom građevnih realizacija, izmjena i dogradnji, a te su se spoznaje mogle primijeniti za stručnu obradu fotografija u muzejskoj zbirci, odnosno za njihovu ispravnu sadržajnu i vremensku determinaciju.

Slično se iskustvo ponovilo s fotografijama izrađenim od negativa u trećoj fazi projekta, kada je za potrebe studijske izložbe i kataloga upotrijebljeno gradivo fonda Agencije za fotodokumentaciju Hrvatskoga državnog arhiva. Za navedeni fond postoje obavijesna pomagala koja obuhvaćaju i albume s kontakt-kopijama. No zamjetne su nejasnoće u sadržajnoj determinaciji i neprecizno određeno vrijeme nastanka nekih negativa pa je bilo potrebno posegnuti za provjerom podataka u drugom arhivskom gradivu i u periodici. Tipičan je

¹¹ Vidjeti: Goran Arčabić, *Vrijeme giganta*, 77-85, 104-111.

¹² Goran Arčabić, *Industrijski centar države*, 74-89; Goran Arčabić, *Vrijeme giganta*, 90-95.

¹³ Vidjeti: Mirna Ratkajec, „Zaštita industrijske baštine na primjeru Tvornice strojeva i ljevaonice metala Braća Ševčik”, *Portal 5* (2014): 243-257; Goran Arčabić, *Industrijski centar države*, 108-115.

primjer metaloprerađivački kombinat u industrijskoj zoni na istoku Zagreba, na Žitnjaku. Dijelovi Tvornice parnih kotlova, Tvornice hidrauličnih strojeva i Tvornice alatnih strojeva *Prvomajska*, zabilježeni kamerom fotografa tijekom kasnih 1940-ih i prve polovice 1950-ih godina, katkad su u obavijesnim pomagalima fonda Agencije za fotodokumentaciju pogrešno determinirani. To ne čudi s obzirom na brzinu i opseg izgradnje industrijskih sklopova tijekom provedbe Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede FNRJ između 1947. i 1952. godine te na učestale izmjene planova gradnje. Brojnost snimaka i sličnost postrojenja vjerojatno je djelovala zbunjujuće i na autore i na osobe koje su obavljale naknadne determinacije i klasifikacije snimljenog materijala pa je moguće da su sadržaj i vrijeme nastanka katkad proizvoljno pripisani ili nehotično pogrešno određeni. Rekonstruirani podaci o povijesti izgradnje kombinata objavljeni u publikaciji nastaloj u sklopu projekta *Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive* mogu pridonijeti ispravnim sadržajnim i vremenskim determinacijama.¹⁴

Doprinosi projekta budućim aktivnostima izvan i unutar muzejske struke

Znatan broj fotografija u digitalnome mediju izrađen je tijekom trajanja projekta, od 2009. do 2018. godine. Desetljeće praćenja i bilježenja stanja i promjena na povijesnim industrijskim sklopovima u Zagrebu putem digitalnih zapisa dokumentacijske namjene može poslužiti budućim istraživačima.

Tijekom trajanja projekta ostvarena je suradnja s Katedrom za fotografiju Odsjeka snimanja na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu, koja je mlade fotografe usmjerila prema industrijskom nasljeđu, inspirirala ih i potaknula na nove kreacije. Ti su radovi postali dijelom muzejskog fundusa zbirke fotografija Muzeja grada Zagreba, čime je otvoren put za promišljanje o potrebi intenzivnijeg prikupljanja recentnih radova fotografa usmjerenih prema lokalno određenim temama koje prezentiraju posljedice globalizacije.¹⁵

sl.5. Izložba *Modernizacija na periferiji Carstva*, Muzej grada Zagreba, 2010. Autor izložbe: Goran Arčabić, oblikovanje postava: Bilić_Müller. Snimio: Miljenko Gregl, 2010.

sl.6. Izložba *Industrijski centar države*, Muzej grada Zagreba, 2012. - 2013. Autor izložbe: Goran Arčabić, oblikovanje postava: Bilić_Müller. Snimio: Miljenko Gregl, 2012.

sl.7. Izložba *Fotografija industrije*, Muzej grada Zagreba, 2012. Kustosi izložbe: Iva Prosoli i Goran Arčabić, oblikovanje postava: Tajana Zver. Snimio: Miljenko Gregl, 2012.

14 Vidjeti: Goran Arčabić, *Vrijeme giganata*, 112-119. Usporediti i kataloške jedinice na stranicama 127-128.

15 Iva Prosoli, „Gdje je nestao radnik?“, u: *Fotografija industrije II: Izložba studentskih radova Diplomskog studija fotografije Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu*, ur. Goran Arčabić i Iva Prosoli (Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2016.), 6-7.

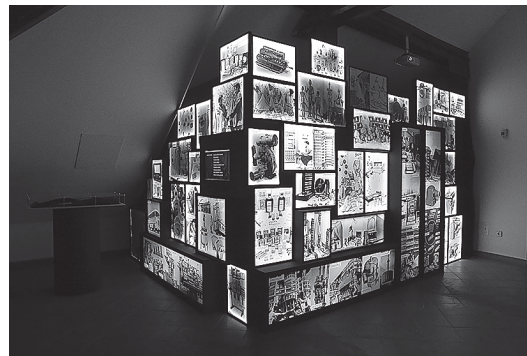

sl.8. Izložba *Vrijeme giganata: Planska industrijalizacija i nasljeđe*, Muzej grada Zagreba, 2016. - 2017. Autor izložbe: Goran Arčabić, oblikovanje postava: Oaza. Snimio: Miljenko Gregl, 2017.

sl.9. Izložba *Vrijeme giganata: Planska industrijalizacija i nasljeđe*, Muzej grada Zagreba, 2016. - 2017. Autor izložbe: Goran Arčabić, oblikovanje postava: Oaza. Snimio: Miljenko Gregl, 2017.

sl.10. Izložba *Vrijeme giganata: Planska industrijalizacija i nasljeđe*, Muzej grada Zagreba, 2016. - 2017. Autor izložbe: Goran Arčabić, oblikovanje postava: Oaza. Snimio: Miljenko Gregl, 2017.

LITERATURA

1. Arčabić, Goran. „Predgovor”. U: *Fotografija industrije II: Izložba studentskih radova Diplomskog studija fotografije Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu*, ur. Goran Arčabić i Iva Prosoli, 4-5. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2016.
2. Arčabić, Goran. „Museum Project Zagreb Industrial Heritage: History, State of Affairs, Outlook: an Impetus for Raising the Awareness of Industrial Legacy”. U: *Monographic Publications of ICOMOS Slovenia 02: Protection and Reuse of Industrial Heritage: Dilemmas, Problems, Examples*, ur. Sonja Ifko i Marko Stokin, 101-111. Ljubljana: ICOMOS Slovenija, 2017.
3. Arčabić, Goran. *Industrijski centar države: Zagrebačka industrijska baština 1918. - 1941*. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2018.
4. Arčabić, Goran. *Vrijeme giganata: Planska industrijalizacija i nasljeđe 1947. - 1952*. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2018.
5. Arčabić, Goran i Mirna Meštović, ur. *Rethinking Industrial Sites: Stručno-znanstvena analiza prostornih mogućnosti kompleksa nekadašnje Gradske klaonice i stočne tržnice u Zagrebu*. Zagreb: Muzej grada Zagreba: Grad Zagreb, Gradski ured za stratezijsko planiranje i razvoj grada, 2015.
6. Burke, Peter. *Očevid: Upotreba slike kao povijesnog dokaza*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2003.
7. Cossons, Neil. „Why preserve the industrial heritage?” U: *Industrial Heritage Re-tooled: The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation*, ur. James Douet, 6-16. Lancaster: TICCIH: Carnegie Publishing, 2012.
8. Gross, Mirjana. *Suvremena historiografija: Korijeni, postignuća, tražnja*. Zagreb: Novi Liber: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1996.
9. Prosoli, Iva. „Gdje je nestao radnik?”. U: *Fotografija industrije II: Izložba studentskih radova Diplomskog studija fotografije Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu*, ur. Goran Arčabić i Iva Prosoli, 6-7. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2016.
10. Ratkajec, Mirna. „Zaštita industrijske baštine na primjeru Tvornice strojeva i ljevaonice metala Braća Ševčik”. *Portal 5* (2014): 243-257.

Primljeno: 29. rujna 2021.

THE PHOTOGRAPH AS HISTORICAL SOURCE IN THE PROJECT “THE ZAGREB INDUSTRIAL HERITAGE: HISTORY, STATE OF AFFAIRS, OUTLOOK”

Between 2009 and 2018, Zagreb City Museum carried out the project “The Zagreb Industrial Heritage: History, State of Affairs, Outlook”. The team of authors set out from the hypothesis that industrialisation has been a key driver of global economic and social changes in the last two and a half centuries as well as of the modernisation of the European periphery in the 19th and part of the 20th century. In this uneven process, Zagreb has been identified as one of the centres of industrial enterprise in the south east of Europe. Behind the initiation of the project was a curiosity to understand the complexity and particularity of the phenomenon of industrialisation and awareness of the need to change views about the heritage related to industrialisation.

The photograph, or photography, was used in the project as one of several equally important historical sources in the process of historiographic research into the process of industrialisation and the industrial heritage. Photography was used in the presentation of the industrial heritage via study exhibitions and for workshops and the promotion of various activities that formed part of the project. Research into archival materials and other sources carried out during the project contributed to a more precise substantive and temporal determination of the photographs used from the collections and fonds of heritage institutions. Collaboration with the Chair of photography at the Academy of Dramatic Art in Zagreb enabled young photographers to be encouraged to take the industrial heritage as inspiration for their artistic projects.